

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны»

В. С. НОВАК, А. А. КАСТРЫЦА, Н. М. ПАНКОВА

**ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА:
МАЛЫЯ ЖАНРЫ
БЕЛАРУСКАГА ФАЛЬКЛОРУ**

Практычны дапаможнік
для студэнтаў спецыяльнасці
1-21 05 01 “Беларуская філалогія (па напрамках)”

Гомель
ГДУ імя Ф. Скарыны
2017

УДК 398.2(=411.3)(076)
ББК 82.3-411я73
Н 723

Рэцэнзенты:

кандыдат філалагічных навук А. М. Ермакова,
кандыдат філалагічных навук А. У. Партнова-Шахоўская

Рэкамендавана да выдання навукова-метадычным саветам
установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

Новак, В. С.

Н723 Фалькларыстыка : Малыя жанры беларускага фальклору :
практычны дапаможнік / В. С. Новак, А. А. Кастрыца,
Н. М. Панкова ; М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь,
Гомельскі дзярж. ун-т імя Францыска Скарыны. – Гомель :
ГДУ імя Ф. Скарыны, 2017. – 43 с.
ISBN 978-985-577-300-0

Практычны дапаможнік змяшчае пытанні для самаправеркі,
праверачныя тэсты, практычныя заданні, пытанні для збору
фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў, ілюстрацыйны матэрыял,
які падаецца з захаваннем асаблівасцей мясцовай гаворкі.

Выданне адрасавана студэнтам спецыянасці 1-21 05 01
“Беларуская філалогія (па напрамках)”.

УДК 398.2(=411.3)(076)
ББК 82.3-411я73

ISBN 978-985-577-300-0

© Новак В. С., Кастрыца А. А.,
Панкова Н. М., 2017
© Установа адукацыі “Гомельскі
дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”, 2017

Змест

Прадмова	4
1 Тэарэтычная частка	5
1.1 Прыказкі і прымаўкі	5
1.2 Прыкметы і павер'і	15
1.3 Беларускія народныя загадкі	20
2 Практычная частка	25
Літаратура	41

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф.СКОРИНЫ

Прадмова

Прыкметы і павер'і, прыказкі і прымаўкі, загадкі займаюць важнае месца ў сістэме фальклорных жанраў: яны ілюструюць асаблівасці светапогляду старажытнага чалавека, яго маральна-этычныя нормы і традыцыйныя жыццёвыя каштоўнасці. Малыя фальклорныя жанры, прэзентуючы філасофію народнай мудрасці, дазваляюць глыбей спасцігнуць гармонію ўзаемаадносін чалавека і прыроды, зразумець прагматызм і адначасова паэзію жыцця нашых продкаў.

Вывучэнне прыкмет і павер'яў, прыказак і прымавак, загадак, знаёмства з заключаным у іх багатым жыццёвым зместам, надзвычай важнае для вырашэння шматлікіх задач патрыятычнага выхавання моладзі. Менавіта гэтыя жанры адрозніваюцца глыбокім сэнсам, павучальным зместам і практычнай скіраванасцю.

У прапанаваным выданні змешчаны пытанні для самаправеркі, праверачныя тэсты, практычныя заданні, пытанні для збору фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў, ілюстрацыйны матэрыял, які падаецца з захаваннем асаблівасцей мясцовай гаворкі. Атрыманыя ў фальклорных экспедыцыях новыя матэрыялы сведчаць, наколькі важным з'яўляецца ўлік рэгіянальна-лакальнай шматстайнасці варыянтаў, якія ўзнікаюць у працэсе бытавання малых фальклорных жанраў.

Практычны дапаможнік “Малыя жанры беларускага фальклору” адрасаваны студэнтам філалагічнага факультэта спецыяльнасці 1-21-05-01 “Беларуская філалогія”.

1 Тэарэтычная частка

1.1 Прыказкі і прымаўкі

1.1.1 З гістарыяграфіі прыказак і прымавак

Першая публікацыя беларускіх прыказак належыць А. Рыпінскаму, які ў кнізе “Беларусь” (1840) змясціў (надрукаваў) 50 тэкстаў прыказак. Я. Чачот у апошнім з шасці зборнікаў прывёў каля 200 тэкстаў прыказак.

У 1874 г. у “Зборніку беларускіх прыказак”, складзеных І. Насовічам, змешчана звыш 3 000 прыказак і прымавак, дадзены заўвагі і тлумачэнні. У “Слоўніку беларускай мовы” І. Насовіча пры тлумачэнні слоў прыводзяцца ў якасці прыкладаў прыказкі і прымаўкі.

У 1881 г. у польскім зборніку В. Дыбоўскі надрукаваў “Беларускія прыказкі з Навагрудскага павета”. П. Шэйн у кнізе “Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю” падаў каля 200 прыказак, прычым была пазначана, дзе запісана кожная прыказка.

У 3-м томе “Смаленскага этнаграфічнага зборніка”, складзеным і надрукаваным у 1894 г., змешчана шмат беларускіх прыказак і прымавак. У 1898 г. выйшаў з друку зборнік прыказак і прымавак, сабраных Ляцкім пад назвай “Матэрыялы для вывучэння творчасці і побыту беларусаў” – звыш 2 000 прыказак і прымавак.

Значны ўклад у справу збіральніцтва прыказак і прымавак унёс Е. Раманаў. У першых выпусках “Беларускага зборніка” – 757 тэкстаў, якія вызначаюцца дакладнасцю запісаў, умелым адборам.

У 2-м томе “Матэрыялаў для вывучэння быту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю (1893 г.) П. Шэйна змешчана 195 тэкстаў прыказак і прымавак.

У кнізе “Люд беларускі” М. Федароўскага (1935 г.) налічваецца вялікая колькасць прыказак і прымавак – 9900. Значную каштоўнасць для даследчыкаў духоўнай культуры беларусаў мае рукапісны “Зборнік беларускіх прыказак і прымавак” А. Сержпутоўскага, які ўключае 6225 тэкстаў. За гэты зборнік Рускім Геаграфічным Таварыствам А. Сержпутоўскаму прысуджаны залаты медаль.

Заслугоўвае ўвагі думка А. Сержпутоўскага аб паходжанні прыказак і прымавак. Ён лічыў, што многія з іх утварыліся ад казак, паданняў, апавяданняў, якія далі сэнс той ці іншай прыказцы. Аднак асноўнай крыніцай іх утварэння было жыццё народа.

Свае запісы прыказак і прымавак А. Сержпутоўскі згрупаваў па пэўных тэматычных рубрыках, прадставіўшы іх у алфавітным парадку.

М. Грынблат прапанаваў больш мэтазгодную і абгрунтаваную класіфікацыю прыказак і прымавак, вылучыўшы 9 раздзелаў: 1) прырода, гаспадарчая дзейнасць, праца; 2) матэрыяльны быт; 3) грамадскае жыццё; 4) сям'я і сямейны быт; 5) духоўнае жыццё; 6) чалавек і яго якасці, мараль; 7) агульныя меркаванні і г. д.

А. Сержпутоўскаму належыць і рукапісная праца “Беларускія прыказкі і прымаўкі, запісаныя ў Мазырскім павеце”, у якой змешчана 493 тэксты. У гэтым зборніку адлюстравалася, як у люстэрку, жыццё мазырскага селяніна-палешука.

Да пачатковых крокаў вывучэння прыказак адносіцца прадмова да зборніка І. Насовіча, дзе ён раскрывае значэнне прыказак, гаворыць пра адлюстраваную ў іх маральна-практычную філасофію народа. У працы “Беларусы” Я. Карскі падкрэслівае павучальны характар прыказак, дае гістарыяграфічны нарыс беларускай парэміяграфіі 19 ст., разглядае змест гэтых жанраў, засяроджвае ўвагу на прыказках, якія адлюстроўваюць гістарычныя падзеі, старажытныя вераванні народа, сямейныя адносіны, маральныя якасці. У слоўніку “Крынічнае слова” рыскаваецца сэнс прыказак, паказваецца, у якой сітуацыі ўжываецца тая ці іншая прыказка, кожная прыказка ілюструецца прыкладамі яе ўжывання ў творах мастацкай літаратуры. У слоўнікавы артыкул уваходзяць: загалоўк, сітуацыйна-кантэкстнае характарыстыка; тлумачэнне значэння, цытаты з мастацкіх ці публіцыстычных твораў.

Вялікая заслуга ў вывучэнні прыказак і прымавак належыць І. Насовічу. Прыгадаем яго “Сборник белорусских пословиц, составленный И. Носовичем (Сб. Отделения русского языка и словесности Импер. Академии наук: СПб, 1874. Т. XII, № 2).

На думку І. Насовіча, знаўцы быту і мовы беларусаў, “беларусы ўсе факты, усе выпадкі чалавечага жыцця, усе ўчынкі, як добрыя, так і дрэнныя, і ўсякае нават меркаванне пра што-небудзь падводзяць пад мерку прыказак сваіх... Паміж простымі людзьмі ёсць шмат такіх здольных, якія на ўсякі выпадак, вясёлы, спрэчны, сумны, – адразу ж і падаюць прыказку, нібыта яны знарок вывучылі іх”.

К. Кабашнікаў прадставіў беларускія прыказкі і прымаўкі ў агульнаславянскім кантэксте, вылучыўшы пры гэтым іх адметныя нацыянальныя рысы (“Малыя жанры беларускага фальклору ў славянскім кантэксте” – Мн., 1998).

Г. Пермякоў прапанаваў тэорыю, згодна з якой змест любой парэміі ўключае два аспекты – *прадметна-тэматычны*, які вызначае характар зместу, і *логіка-семіятычны*, што характарызуе форму.

З улікам гэтых крытэрыяў аўтар раскласіфікаваў парэміі ў зборніку “Избранные пословицы и поговорки народов Востока” (М., 1968).

1.1.2 Прыказкі і прымаўкі: жанравая спецыфіка

Гэта кароткія жанры вуснай народнай творчасці, найбольш пашыраныя і масавыя фальклорныя творы. Беларусы маюць схільнасць да дасціпнага і выразнага слова. Прыказкі і прымаўкі ўпрыгожваюць і ажыўляюць мову, з’яўляюцца захавальнікамі і выразнікамі шматвяковага гаспадарчага і жыццёвага вопыту народа, яго назіранняў. Гэта звод найбольш канцэнтраванай народнай мудрасці, народных поглядаў на жыццё, па словах Патабні, гэта «згусткі думкі». Адметнасці прыказак і прымавак пададзены ў табліцы 1.

Табліца 1 – Жанравыя адметнасці прыказак і прымавак

Прыказкі	Прымаўкі
1	2
<p>Прыказка – кароткае іншасказанне, павучанне, прыгавор, у якім заключана вялікая сіла мастацкага абагульнення.</p> <p>«Прыказка – шырокаўжывальны ў гутарковай мове ўстойлівы народны выраз-афарызм, які ў завершанай, сціслай вобразна-паэтычнай форме і ў пераносным сэнсе абагульняе шматвяковы жыццёвы вопыт народа, выказвае катэга-рычнае меркаванне пра тых ці іншыя гаспадарчыя, сацыяльна-бытавыя і гістарычныя з’явы, характарызуе, ацэньвае іх, павучае, дае практычныя парады».</p> <p>Існуючыя азначэнні прыказкі ў фалькларыстычнай літаратуры грунтуюцца на глыбокіх назіраннях У. Даля, якія ён зрабіў у сярэдзіне 19 ст. Прыказка – гэта кароценькая прытча (выслоўе), меркаванне, прыгавор, павучанне, выказанае намёкам.</p> <p>Прыказка выражае завершаную думку, гэта замкнуты выраз, закончанае меркаванне, якое змяшчае пэўнае абагульненне жыццёвага вопыту.</p> <p>“Чалавек без радзімы, што салавей без песні”, “Што пасееш, то і пажнеш”, “Не будзі ліха, пакуль спіць ціха”.</p>	<p>Прымаўка – іншасказальны выраз, але без суджэння. Устойлівыя, яркія выслоўі з незавершанай думкай («<i>Таўчы ваду ў ступе, Сабака брэша, вецер носіць, Слова не верабей: выпусціў – не зловіш, Воран ворану вока не выклюе, Не ведаючы броду, не сунься ў воду, Адзін у полі не воін</i>»).</p> <p>Па словах У. Даля, прымаўка – «складная, короткая реч, ходзячая в народе, но не составляющая полной пословицы».</p> <p>Прымаўка – трапны выраз, выказаны па канкрэтным выпадку, які, як і прыказка, можа быць выкарыстаны больш шырока, у пераносным сэнсе.</p> <p>Прымаўка выражае думку няпоўна, не з’яўляецца абагульненнем з’явы, а толькі выразна характарызуе яе, падкрэслівае характэрныя штрыхы.</p> <p>Па словах У. Даля, гэта першая палавіна прыказкі.</p> <p>«<i>На радзіме паміраць лягчэй</i>», «<i>Чужымі рукамі жар заграбаць</i>».</p>

Заканчэнне табліцы 1

1	2
Характэрныя асаблівасці	
Прыказкі	Прымаўкі
<p>1) сціпласць;</p> <p>2) афарыстычнасць;</p> <p>3) іншасказальнасць;</p> <p>4) шматлікасць значэнняў;</p> <p>5) двухчленнасць пабудовы;</p> <p>6) маюць форму простага ці складанага сказа, закончана сць выказвання.</p>	<p>1) больш кароткія па форме, чым прыказкі;</p> <p>2) не маюць абагульненняў і заключэнняў па разнастайных жыццёвых з’явах;</p> <p>3) прызначэнне – упрыгожваць мову, рабіць яе вобразнай;</p> <p>4) па структуры – прасцейшыя, чым прыказка, маюць форму простага сказа, нават незакончанага;</p> <p>5) ўжываюцца ў сувязі з пэўнымі асобамі і іх учынкамі, маюць канкрэтны змест;</p> <p>6) ўжываюцца ў дачыненні да дадзенага канкрэтнага выпадку.</p>
Мастацкая форма	
Прыказкі	Прымаўкі
<p>Могучь мець дзве формы пабудовы: складацца з адной часткі; з дзвюх частак. <i>“Разумны плача, дурны скача”</i>.</p> <p>Па форме поўна сцю супадаюць з ужываемымі ў ёй стылёвымі сродкамі – параўнаннем і антытэзай: <i>“За старой галавой, як за каменнай сцяной”</i>. <i>“Птушцы крылы, а чалавеку – розум”</i>.</p> <p>Рытм і рыфма служаць у якасці сродкаў выдзялення пэўнай думкі, дапамагаюць захаваць сэнсавае адзінства. Асноўная мэта рытму – замацаваць і падкрэсліць думку.</p> <p>У прыказках звычайна пануюць харэічныя, анапестычныя і дактылічныя памеры.</p>	<p>У моўных адносінах адносяцца да фразеалагізмаў.</p> <p>Некаторыя прымаўкі з’яўляюцца ідыёмамі (<i>“Ката ў мяшку купляць”</i>).</p> <p>Толькі тыя фразеалагізмы і ідыёмы можна лічыць прымаўкамі, якія пабудаваны на іншасказальнай вобразнасці і выконваюць у мове пэўныя мастацка-эстэтычныя функцыі.</p> <p>Садзейнічаюць эмацыянальнай выразнасці.</p> <p>У прымаўках ужываюцца параўнанні (<i>“Верціцца, як белка ў калясе”</i>), метафары (<i>“Падліваць масла ў агонь”</i>), гіпербалы (<i>“У трох соснах заблудзіўся”</i>).</p>

Крыніцы ўзнікнення прыказак і прымавак:

- а) разнастайныя жыццёвыя назіранні;
- б) гістарычныя сітуацыі, тыя ці іншыя рысы людзей;
- в) з выслоўяў, што вылучаліся з фальклорных твораў – казак, былін, песень, баек (*“Біты нябітага вязе”* – з казкі пра лісіцу і ваўка);
- г) асобныя трапныя выразы з літаратурных твораў, якія паступова фалькларызуюцца.

Тэматыка прыказак і прымавак

1. Прыказкі і прымаўкі, запісаныя на тэрыторыі Беларусі, сведчаць аб актыўных беларуска-руско-ўкраінскіх культурных і моўных кантактах.

А. Прырода, гаспадарчая дзейнасць, праца.

Гром грыміць, будзе хлеб радзіць.

Багата вясна кветкамі, а восень палеткамі.

Як пасееш у пару – збярэш жыта гару.

Б. Матэрыяльны быт.

Рыхтуй сані летам, а калёсы зімой.

Свая хатка, як родная матка.

В. Грамадскае жыццё.

Ідзеш на чужую старану – пільнуйся, каб не было сораму.

Г. Сям'я і сямейны быт.

Калі мілы па душы, з мілым рай у шалашы.

У каго матка, у таго і галоўка гладка.

Д. Духоўнае жыццё.

Рана загаіцца, а злое слова ніколі.

Г. Чалавек і яго якасці, мараль.

У людзей пытай, ды свой розум май.

Еш боршч з грыбамі, а язык дзяржы за зубамі.

Прыказкі больш устойлівыя, у іх па-іншаму праяўляецца традыцыйнасць, чым у іншых жанрах, яны менш вар'іруюцца, у іх змены носяць больш абмежаваны характар. Асновай захавання устойлівасці прыказак служаць уласцівыя ім дакладнасць жыццёвых назіранняў, важнасць выражаных думак, выразнасць формы.

Спіс літаратуры

1 Ахрыменка, П. Беларускія загадкі, прыказкі і прымаўкі / П. Ахрыменка. – Мінск : Выд. МВА, 1961. – 34 с.

2 Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / склад. М. Я. Грынблат; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – 560 с., Кн. 2. – 616 с.

3 Рапановіч, Я. Н. Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі / Я. Н. Рапановіч. – 2-е выд., дап. і перапр. – Мінск : Вышэйшая школа, 1974. – 384 с.

4 Шкраба, І. Р. Крынічнае слова / І. Р. Шкраба. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1987. – 286 с.

5 Янкоўскі, Ф. Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы / Ф. Янкоўскі. – Мінск : Беларуская навука, 2004. – 494 с.

6 Янкоўскі, М. А. Паэтыка беларускіх прыказак / М. А. Янкоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1971. – 160 с.

Н. М. Панкова

Касмалагічныя ўяўленні беларусаў у прыказках і прымаўках Гомельшчыны

Касмалагічныя ўяўленні займаюць асаблівае месца сярод іншых форм міфа-паэтычнага светапогляду, паколькі адлюстроўваюць прасторава-часавыя параметры Сусвету. Засяродзім увагу на прыказках і прымаўках, запісаных студэнтамі і выкладчыкамі на Гомельшчыне падчас фальклорна-этнаграфічных экспедыцый, у якіх адлюстраваны народныя ўяўленні пра будову і арганізацыю свету. Нельга сцвярджаць, што гэта вялікі пласт прыказкавых выразаў, і ўсё ж у некаторых выпадках яны здольны раскрыць прынцыпова важныя элементы архаічных узроўняў традыцыйнай карціны свету.

Згодна з народнымі ўяўленнямі, парадак зямнога жыцця з'яўляецца адбіткам усеагульнага касмічнага парадку. У мікракосмасе чалавек свядома бачыць мадэль макракосмасу, уключаючы сябе ў Сусвет: касмічныя вобразы маюць сваё паўтарэнне ў вобразах зямных. У традыцыйнай народнай культуры, як вядома, няма выпадковых формаў, кожная з якіх мае сваю прычыну, акрамя ўтылітарнага, заключае ў сабе яшчэ і сімвалічны сэнс.

У адпаведнасці з адной з фундаментальных ідэй міфалагічнай свядомасці, Сусвет ва ўяўленні нашых продкаў ёсць не што іншае, як касмічна велізарнае цела: нябесныя свяцілы – сонца, месяц, зоркі – звязваліся з верхняй часткай цела – галавой і, у першую чаргу, з вачыма, бо, абагаўляючы прыроду і яе магутныя сілы, чалавек не проста надзяляў іх розумам і іншымі ўласцівымі яму здольнасцямі, але і знешне надаваў ім падобнасць з самім сабою.

У прыказкавых выслоўях Гомельшчыны бытуюць таксама ўяўленні аб тым, што Месяц – мужчына, а Сонца – жанчына,

сведчаннем чаму служыць, напрыклад, прыказка: “Сонейка – маці, Месяц – бацька, а Зоркі – іх дзеткі” (в. Сялец Буда-Кашалёўскага р-на). Нашы продкі верылі, што жыццё – гэта вечны кругазварот пераўтварэнняў, яно не можа спыніцца, перарвацца. Паводле народных уяўленняў, Сонца раніцай нараджаецца ці загараецца, а вечарам сыходзіць на адпачынак. Вясеннія промні Сонца абуджаюць прыроду ад зімовага сну. Па меры набліжэння Сонца да кропкі больш нізкага яго знаходжання на небе, змрок і холад атрымліваюць перавагу над цяплом і святлом, прырода замірае і застывае, скаваная, як і само зімовае Сонца (“Зімою Сонца свеціць, ды не грэе” (в. Гарысты Веткаўскага р-на)), пакуль жыццёвая сіла адноўленага вясновага Сонца не абагрэе і не абудзіць прыроду да новага жыцця, да новай дзейнасці. Зразумела, што пры поўнай залежнасці чалавека ад становішча Сонца, увесь лад яго жыцця складваўся пад уплывам гэтай залежнасці. Сустрэкаючы кожную раніцу Сонца і вітаючы яго малітвай, старажытны чалавек быў упэўнены ў перамозе святла над цемрай, добра над злом, аднасці з Сусветам.

Як ужо адзначалася, сувязь існавання мікракосмасу (чалавека) была непарыўнай з існаваннем макракосмасу (Сусвету), дзе адно з галоўных месцаў належала і Сонцу, ад якога, па славянскіх павер’ях, залежаў дождж, значыць, і ўраджай, а значыць, і далейшы працяг жыцця. Такім чынам, гэтае нябеснае свяціла славяне шанавалі як крыніцу жыцця, цяпла і святла. Нездарма ў народе кажуць: “Сонца свеціць усім роўна” (в. Гарысты Веткаўскага р-на), “Расліна і тая цягнецца да Сонца” (в. Новыя Грамыкі Веткаўскага р-на).

Сонца ў свядомасці чалавека было справядлівым і ўсемагутным боствам, якое аб усім ведае, усё бачыць, можа ашчаслівіць ці абяздоліць чалавека, выступае ў якасці дабрадзея (“Як Сонца грэе, дык аж сэрцу мілее” (в. Кірава Хойніцкага р-на)) ці карніка (“Сонца смаліць, як нанятае” (в. Настолле (цяпер Хойнікі)). У беларускай міфалогіі яно выступае як нейкая ўсемагутная істота, як адвечная крыніца жыцця, ураджаю і дабрабыту: “Сонца ўстане, дык і дзень настане”, “Колас добра не спее, калі Сонца не грэе” (в. Касакоўка Жлобінскага р-на).

Прычыны абагаўлення Сонца трэба шукаць і ў тым, што далёкія продкі не маглі растлумачыць сам факт узнікнення жыцця на зямлі. Таму Сонца, якое, па іх уяўленні, сімвалізавала жыццядзейны пачатак, займала адметнае месца ў філасофскай мадэлі Сусвету: “Нельга затрымаць усход Сонца” (в. Казацкія Балсуны Веткаўскага р-на), “Сонцу свяціць, дажджу ліць і грому грывець ніхто не забароніць” (в. Стралічава Хойніцкага р-на).

Як слушна заўважае С. Токараў, у дачыненні да шанавання Сонца ў народных вераваннях старажытных славян, “абсалютна несумненна, што гэта быў менавіта народны земляробчы культ, што сонца шанавалася як апладніцель зямлі і падацель ураджаю” [1, с. 111]. Таму не здзіўляюць, напрыклад, такія выразы: “Жаданая праца як Сонца ўзыходзіць” (в. Гарысты Веткаўскага р-на), “Сушы сена, пакуль Сонца”, “Дождж намачыў, а Сонца высушыць” (г. Жлобін), “Як Сонца на неба, то мы на ногі” (в. Шарсцін Веткаўскага р-на). Шанаваннем Сонца абумоўлена таксама наяўнасць некаторых правіл і парад: “Не тыкай на Сонца, бо рука адсохне” (в. Ніжняя Алба Жлобінскага р-на), “Не Сонца – усіх не абагрэеш” (г. Хойнікі), а таксама прыкмет і назіранняў: “Хвалі дзень пасля таго, як зайдзе Сонца” (в. Сінічына Буда-Кашалёўскага р-на), “Сонца нізка – вечар блізка” (п. Новая Гута Гомельскага р-на), “Сонца нізка – шабас блізка” (в. Церуха Гомельскага р-на).

Сярод прааналізаванай групы прыказак і прымавак салярнага культу шэраг выказаў зараз ужо фактычна не ўжываецца ў прамым сваім значэнні: “І да мышкі Сонца загляне” (в. Віць Хойніцкага р-на), “Не Сонца – усіх не перашкадуеш” (в. Акцябр Жлобінскага р-на) і інш. Як бачым, значэнне такіх прыказак абсалютна не вынікае з сумы сэнсаў кампанентаў, што складаюць іх. Гэта алегарычныя выразы, змест якіх фарміруецца звычайна на аснове выкліканых асацыяцый. Як слушна заўважыў М. Грынблат, “можна меркаваць, што прыказкі пра прыроду і гаспадарчую дзейнасць чалавека належаць да найбольш даўніх па паходжанню, а ўжыванне іх у пераносным сэнсе, відаць, з’ява больш позняя, таксама як і шліфаванне іх мастацкай формы [2, с. 29]. І ўсё ж большая частка прыказкавых выслоўяў гэтай тэматычнай групы, наадварот, ужываецца толькі ў прамым, літаральным сваім значэнні: “Сонца ўстане, так і дзень настане” (в. Сінічына Буда-Кашалёўскага раёна), “Кветкам патрэбна Сонца, а людзям – мір” (г. Жлобін), “Ля Сонца цёпла, ля мамкі добра” (г. Хойнікі), “Як сэрца чалавеку патрэбна, так патрэбна і зямлі Сонца” (в. Гарысты Веткаўскага р-на). Счапленне і ўзаемадзеянне кантраставых або нечакана атаясамленых настроем і сэнсам вобразаў робіць іх у такой пары гаваркімі: Сонца – мір, Сонца – мамка, Сонца – сэрца і інш.

Сонца проціпастаўляецца Месяцу як начному свяцілу: “Чым Сонца яснее, тым Месяц смутнее” (в. Віць Хойніцкага р-на). Яны выступаюць у бінарнай апазіцыі, бо ходзяць па небе і не могуць дагнаць адно аднаго: “Сонца з-за хмары, а Месяц у шпары” (г. Жлобін). Месяц вызначае рытмы жыцця на зямлі, надвор’е, прылівы і адлівы, рост жывёл. Продкі былі перакананы, што ад уздзеяння Месяца залежыць таксама плоднасць жанчыны.

Семантыка міфалагемы Месяца больш складаная, чым іншых нябесных свяціл. Антрапаморфны Месяц, як і Сонца, здольны прыносіць людзям дабро і шкоду: ”Каму Месяц свеціць, таму і Зоры ўсміхаюцца” (в. Сінічына Буда-Кашалёўскага р-на). Акрамя таго, чалавек надзяляў яго здольнасцю пасылаць хваробу і вылечваць яе, садзейнічаць у пэўныя часы эфектыўнасці лекавых траў, уплываць на рост раслін, жывёл і людзей, прадказваць лёс, падзеі, і з гэтым нябесным свяцілам звязана мноства разнастайных павер’яў і прыкмет. Месяц успрымаўся як надзейны прадказальнік будучага надвор’я ў залежнасці ад квадры, колеру, ад павернутасці ўгору ці ўніз рожкамі, ад наяўнасці ці адсутнасці вакол сябе арэолу: ”Маладзік рогі задраў – на пагоду” (в. Новыя Грамыкі Веткаўскага р-на), ”Маладзік умываецца, то будзе непагадзь” (в. Казялужжа Хойніцкага р-на). Яны з’яўляюцца па сутнасці рэшткамі некалі, відаць, вельмі развітага культу гэтага свяціла.

Пэўныя квадры Месяца выклікалі ў нашых продкаў розныя, часам неадназначныя ўяўленні. У квадрах бачыліся перыяды жыцця: дзяцінства, сталасць, старасць, смерць, а затым уваскрасенне і нараджэнне ізноў. Вось з якім замілаваннем гаворыцца ў прымаўцы пра першую квадру свяціла: “Маладзік малады, рог залаты” (в. Шарцін Веткаўскага р-на). Такое апісанне магло быць звязана з уяўленнем, што маладзік – гэта нараджэнне, спрыяльны перыяд для распачынання справы, якая пойдзе на рост, на прыбытак.

Адметныя асаблівасці прыпісваліся месяцаваму святлу. Так, у народзе лічылі, што сяўба пры Месяцы дасць рэдкія ўсходы і яго святло неспрыяльнае для гуркоў, гарбузоў, гароху, бобу і маку, бо выклікае ў гэтых раслін пустацвет, і нават сеяць гэтыя культуры неабходна было толькі ў пэўны час: “Туркі сей у Маладзіку, а гарбузы – у Старыку” (в. Кіцін Жлобінскага р-на). Нягледзячы на разнастайныя, часам супрацьлеглыя, парады на пачатак сяўбы ў залежнасці ад квадраў Месяца, народная мудрасць прыходзіла да высновы, што выкананне палявых работ не залежыць ад іх: “Не глядзі Месяца-круга, дык не будзеш прасіць у друга” (в. Саланое Жлобінскага р-на).

Старажытныя людзі лічылі, што менавіта Месяц кіруе жыццём на зямлі, а паколькі цыклы яго складаюцца з сямі дзён, то і на зямлі жыццё павінна дзяліцца на сямідзённыя перыяды. Згодна з магічным мысленнем, так яно і ёсць. Чалавечае цела абнаўляецца кожныя сем гадоў, кожная стадыя чалавечага росту завяршаецца на працягу сямі гадоў, кожная фаза Месяца – на працягу сямі дзён. Нездарма шматлікія прыказкі і прымаўкі ўтрымліваюць гэтую магічную лічбу: “Сем бед – адзін адказ” (г. Жлобін), “Сем гадоў мак і ўкроп не радзілі, а голаду не было”, “Сем раз мер і то не вер”, “Сем з ложкай, а адзін

з сошкай” (в. Алексічы Хойніцкага р-на) і інш. Знахары і магі лічаць, што хваробы развіваюцца адпаведна з сямідзённым цыклам.

Такім чынам, абагаўленне і шанаванне неба і нябесных свяціл займае важнае месца ў сістэме рэлігійных вераванняў нашых продкаў. Гэтыя культы ў той ці іншай ступені былі ўласцівы ўсім без выключэння земляробчым, жывёлагадоўчым і паляўніча-рыбалоўчым плямёнам, узніклі на пэўнай стадыі грамадска-эканамічнага развіцця, бо чалавек быў вымушаны жыць у згодзе з прыродай, падпарадкоўвацца яе сілам: “Хто хоча быць багатым і любіць трудзіцца, той з Сонцам устае, а з Месяцам лажыцца”, “Хто разам з Сонцам устае, таму Бог дае” (в. Гарысты Веткаўскага раёна), “Адзін і пры Месяцы робіць, а другі і пры Сонцы спіць” (г. п. Лоеў).

Як бачым, “нябесныя” вераванні беларусаў, сярод якіх вылучаецца аграрны культ Сонца, знайшлі сваё адлюстраванне і ў такіх лаканічных і трапных выразах, як прыказкі і прымаўкі. Яны даволі нешматлікія ў параўнанні з іншымі тэматычнымі групамі, бо з’яўляюцца найбольш старажытнымі па паходжанні і, калі параўноўваць светапогляд старажытнага чалавека і сучаснага, то менавіта ў першабытную эпоху чалавек не вылучаў сябе са свету прыроды і свету соцыума, для носьбіта міфалагічнай свядомасці асэнсаванне і эмацыянальнае ўспрыняцце навакольнага свету былі непарыўныя. Але нельга разважаць пра гэта ў статычным плане. Час накладвае свой адбітак і на светапогляд чалавека. Таму ў прыказках і прымаўках больш позняя часу не адчуваецца ўжо матыву абагаўлення нябесных свяціл, а часам прасочваецца і іранічная інтанацыя: “Пакуль Сонца ўзйдзе, раса вочы выесць”, “Хто спіць да Сонца, таго хлеб у машонцы” (в. Новыя Грамыкі Веткаўскага р-на), “Свяціў бы мне свяцёл Месяц, а Звёзды і колам правяду”, “Сонца ўжо на елі, а мы яшчэ не елі” (в. Казацкія Балсуны Веткаўскага р-на), “Калі Месяц свеціць, Звёзды ніпачом” (г. Хойнікі).

Выкарыстаныя крыніцы

1 Календарныя обычаі і обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев / С. А. Токарев [и др.]. – М. : Наука, 1983. – С. 105–114.

2 Прыказкі і прымаўкі: у 2 кнігах / склад. М. Я. Грымблат; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 560 с.

1.2 Прыкметы і павер'і

Старажытны чалавек, як вядома, залежаў ад магутных сіл прыроды, ад невядомых прадметаў, што яго акружалі, бясконцай колькасці складаных і небяспечных абставін. Яму не хапала ведаў, каб растлумачыць свае назіранні за зменамі, якія адбываліся ў навакольным асяроддзі. На такіх назіраннях узніклі прыкметы, таму можна гаварыць, што частка з іх мае рэальную аснову. “Калі ж дадзенае ўяўленне, заснаванае на рэальных фактах, прымае форму магічных вераванняў” [17, с. 122], то прыкметы перамяшчаюцца ў разрад павер'яў. Як мы можам заўважыць, жыццё і дзейнасць чалавека, яго гаспадарчыя клопаты і страх перад з'явамі навакольнага асяроддзя паслужылі прычынай узнікнення і доўгага існавання прыкмет і павер'яў.

Даследаванне паходжання прыкмет і павер'яў з'яўляецца важнай навуковай задачай. Многімі фалькларыстамі рабілася спроба асэнсавання і вызначэння гэтых жанраў. Так, сучасны навуковец А. Ненадавец выказвае думку, што карані павер'яў “...не вельмі зразумелыя, а ў некаторых выпадках іх увогуле нельга вызначыць” [11, с. 75]. Некаторыя даследчыкі, адзначаючы факт багацця, тэматычнай і зместавай разнастайнасці каляндарных павер'яў, сцвярджаюць, што “большая частка іх мае прамыя ці ўскосныя адносіны да старажытных рэлігійна-магічных уяўленняў аб паміранні і ўваскрэшэнні духа расліннасці” [9, с. 9]. Іншыя лічаць, што “на аснове магічных рэалій... узнікла міфалагічнае мысленне” [16, с. 132], якое ў дачыненні да прыкмет і павер'яў варта ўжываць і як асобы тып ўспрымання прыроднага і грамадскага свету першабытнымі людзьмі, і як пэўную форму адлюстравання і рэгуляцыі першабытнага практычнага вопыту, і як унікальны спосаб замацавання і перадачы чалавечых ведаў. Па словах В. Хрыстафоравай, фальклорныя тэксты “...з аднаго боку, звязаны з сітуацыямі паўсядзённага жыцця, а з другога, непасрэдна з узроўнем міфалагічным. Тым самым тэксты малых жанраў суадносяць гэтыя два ўзроўні, праецыруюць вераванні на ўзровень паўсядзённасці, іншымі словамі, актуалізуюць, аб'ектывіруюць міфалагічныя ўяўленні ў канкрэтных жыццёвых сітуацыях. З другога боку, і чалавечыя паводзіны, будучы кадыфікаванымі, “апісанымі” ў гэтых тэкстах, праецыруюцца на архетыпічную мадэль і тым самым напэўняюцца міфалагічнымі сэнсамі” [19, с. 6].

Асабліва сцю прыкмет і павер'яў з'яўляецца факт іх доўгага гістарычнага існавання (нават у наш час захоўваецца ўстойлівасць іх бытавання). Безумоўна, здзіўляе, што нават пасля таго, як прычыны,

што выклікалі іх нараджэнне, перасталі функцыянаваць, яны застаюцца жыць у народнай свядомасці, памяці, абрастаючы ўсё новымі і новымі ўяўленнямі. Так, на думку У. Анікіна, “жанры захоўваюцца да таго часу, пакуль здольны змяшчаць у сябе новы змест, пакуль жанраваму зместу і жанравай форме знаходзяцца суадносіны ў тэмах, у іх распрацоўцы, пакуль стыль не супярэчыць цэласнай, паўнаважнай перадачы новага зместу” [1, с. 7–8]. У прыкметах і павер’ях многія фактары сапраўднай рэчаіснасці пэўным чынам пераасэнсоўваюцца: гэта заключаецца ў змяненні старога згодна з новымі ўяўленнямі, новымі формамі спасціжэння рэчаіснасці. “У галіне народнай міфалогіі назіраецца стратыфікацыя асобага роду: на старажытныя павер’і напластоўваюцца новыя, не змяняючы першыя, а суіснуючы з імі” [14, с. 181].

В. Проп сцвярджаў, што “старое і новае могуць знаходзіцца не толькі ў стане супярэчанняў, але і ўступаць у гібрыдныя спалучэнні. ...Такія гібрыдныя з’яднанні магчымы не толькі ў галіне зрокавых вобразаў, але і ў галіне самых разнастайных уяўленняў і адносін” [12, с. 168]. Узгадаем хрысціянства, прыход якога нарадзіў на славянскіх землях некаторы сінтэз старых і новых вераванняў: перанясенне функцый язычніцкіх бостваў на хрысціянскіх святых. “Гэтыя два светаўспрымання і светасузіранні параўнальна лёгка ўжываліся ў славянскім народным календары, таму што хрысціянства з яго гадавымі святамі схіляла веруючых штогадова малітоўна перажываць смерць і пакуты Ісуса Хрыста, а язычніцтва ўвасабляла ў шматлікіх сваіх абрадах падобную цыклічнасць прыродных з’яў: адраджэнне, росквіт, завяданне і часовую смерць ці “засынанне” прыроды. У прынцыпе адно не разбурае другога, хутчэй падтрымлівала яго” [18, с. 20].

Атаясамліваючы з’явы жывога і нежывога свету (анімізм), чалавек выкарыстоўваў не толькі апісанні прадметаў, дзеянняў, якасцей, але і вялікае значэнне надаваў аналогіям, магічным вобразам і сімвалам. Асацыяцыі і аналогіі – важны прынцып узнікнення прыкмет і павер’яў. Калі гаварыць пра першыя (яны – адметнасць мастацкага мыслення, і гэта дае падставы лічыць прыкметы і павер’і вынікам своеасаблівай творчай дзейнасці), то яны заключаны ў спецыфічным характары мыслення нашых продкаў, ва ўласцівым для іх міфалагічнай свядомасці сінкрэтызме і ў немалой ступені прадвызначаны фактарамі неразумення свету. “Чалавек яшчэ ў ніжэйшым разумовым стане навучыўся аб’ядноўваць у думках тыя рэчы, якія ён знаходзіў звязанымі паміж сабой у рэчаіснасці. Аднак у далейшым ён сказаў гэту сувязь, зрабіў вывад, што асацыяцыя ў думках павінна дапускаць такую ж сувязь і ў рэчаіснасці. Кіруючыся гэтым, ён спрабаваў

адкрываць, прадказваць і выклікаць падзеі такімі, якія, як мы бачым зараз, мелі чыста фантастычны характар” [15, с. 94].

Доўгі час у фалькларыстычнай навуцы не існавала адзінага погляду на пытанне: што ж такое прыкметы і павер’і і ці можна іх аднесці да паўнавартасных фальклорных жанраў? Даследчыкамі духоўнай спадчыны выказваліся розныя меркаванні па гэтай праблеме.

На думку рускага вучонага У. Даля, “павер’ем называем мы ўвогуле ўсялякую думку ці паняцце, што ўкараніліся ў народзе, без разумнага тлумачэння ў абгрунтаванасці яго” [7, с. 10–11].

У. Анікін, падкрэсліваючы прагнастычны характар прыкметы як своеасаблівай парэміі і выказваючы думку наконт генезісу найбольш распаўсюджанай групы прыкмет, звязаных з надвор’ем, прыводзіць узор наступнай дэфініцыі гэтага жанру: гэта “кароткія славесныя формулы прыказкавага тыпу”, “проста форма кароткіх свабодных меркаванняў, што як уласціваць варта далучаць да азначэння прыкметы як жанра”, а даследчык адзначае, што ў прыкметах “выражаецца ацэнка тых адносін, якія адзначаная з’ява ці пачуцце мае да агульнага лёсу людзей (прыкметы надвор’я), альбо непасрэдна да пэўнага чалавека (бытавыя прыкметы)” [1, с. 249, с. 251].

Аўтар даведніка па ўсходнеславянскай міфалогіі “Народныя ўяўленні, прыкметы і павер’і” У. Коваль схіляецца да думкі, што “павер’е – паданне, заснаванае на народна-міфалагічных уяўленнях. Прыкмета – у народных уяўленнях – рыса, з’ява, якая прадвешчае што-небудзь” [10, с. 7].

Па-новаму асэнсавана спецыфіка жанру прыкмет і павер’яў Т. Валодзінай. Зробленае даследчыцай абагульненне адвольна ўзятых з раздзела “Знешні выгляд чалавека” адзінак дапамагло ёй вылучыць тры групы з рознымі структурамі: “1. Калі адбылося гэта, чакай (было) нешта...; 2. Рабі альбо не рабі тое, каб не здарылася гэта...; 3. Суджэнне-сцверджанне пэўнай заканамернасці” [3, с. 326]. Т. Валодзіна, падкрэсліваючы асноўныя жанраўтваральныя рысы, адзначыла, што “прыкметы – невялікія тэксты, што акцэнтуюць увагу чалавека на атрыманай інфармацыі, якім шляхам тая б не паступіла і якую б прыроду не мела” [4, с. 331], а павер’і, звязаныя з узроўнем ідэалагічных уяўленняў і ведаў пра свет, “становяцца светапогляднай базай для прыкмет і правілаў” [4, с. 365]. Аўтар заўважае, што ў навуцы пакуль не выпрацаваны агульнапрынятыя дыферэнцыяльныя асаблівасці прыкмет і павер’яў, прапануе сваё бачанне крытэрыяў класіфікацыі названых фальклорных жанраў.

Расійская даследчыца В. Хрыстафоравы вызначае прыкмету “як паведамленне, структура якога можа быць апісана наступным чынам:

у левай частцы тэксту “фіксуецца факт” атрымання паведамлення, указваецца, ад каго яно атрымана, а правая частка раскрывае яго змест” [19, с. 7]. На яе думку, роля прыкмет у мадэляванні паводзін заключаецца “не столькі ў тым, што яны ўказваюць на ўзаемадзеянне партнёраў, колькі ў тым, што яны акцэнтуюць увагу чалавека на правільным тлумачэнні атрыманай інфармацыі” [19, с. 13].

Найбольш поўнае вызначэнне жанру прыкмет і павер’яў належыць У. Васілевічу. “Прыкмета – гэта прадказанне пэўнага выніку, заснаванае на аб’ектыўнай прычынна-выніковай залежнасці з’яў, падзей, дзеянняў і пацверджанае шматвяковым народным вопытам” [3, с. 398]. Павер’е – “уяўленні, погляды, заснаваныя на веры ў існаванне містычных сувязей паміж з’явамі навакольнага свету і лёсам чалавека” [5, с. 257].

На наш погляд, пад прыкметай трэба разумець твор малой формы, у аснове якога знаходзіцца апісанне (упамінанне) дзвюх падзей. Адна з гэтых падзей з’яўляецца ўмовай, пры выкананні або супадзенні якой другая падзея атрымлівае расшыфроўку (прадказанне). Для прыкметы характэрны такія рысы, як невялікі (часцей адзін складаназалежны ці бяззлучнікавы складаны сказ) памер, устойлівая структура, аб’ектыўная прычынна-выніковая аснова (пацверджана вопытам назіранняў), а таксама важнай для гэтага жанру з’яўляецца прымета часу (“У лютым – мяцель, у марце – капель” (г. Добруш Гомельскай вобл.); “Завіруха зімою дае знаць, што ўлетку будзе навальніца” [13]). Павер’е вызначаецца невялікім памерам, устойлівай міфалагічнай асновай, грунтуецца на веры ў існаванне звышнатуральных істот і сіл і іх непасрэдную сувязь з чалавекам (адсюль строгае рэгламентацыя паводзін), наяўнасцю варыятыўнай структуры (тэкст, дзе (часцей за ўсё) ёсць пачатак і канцоўка, бясспрэчны факт (ісціна, што не патрабуе доказаў)): “Аладак на Масленіцу пякуць столькі, колькі ў двары жывёлы, каб каровы авечкі коні былі здаровымі” (в. Ціхінічы Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.)). У адрозненне ад прыкмет (назіраць і рабіць вывады), у павер’ях выяўляецца больш значная роля чалавека: ён можа ўплываць на ход падзей і пэўным чынам канструяваць жыццёвыя сітуацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1 Аникин, В. П. Русское устное народное творчество / В. П. Аникин. – М. : Высшая школа, 2001. – 726 с.

- 2 Афанасьев, А. Н. Мифы, поверья и суеверия славян. Поэтические воззрения славян на природу: в 2 т. Т. 1. / А. Н. Афанасьев. – М. : Эксмо; СПб. : Terra Fantastica, 2002. – 795 с.
- 3 Беларуская вусна-паэтычная творчасць: падручнік для студэнтаў філал. спец. ВНУ / К. П. Кабашнікаў [і інш.]. – Мінск : Лексіс, 2000. – 512 с.
- 4 Беларускі фальклор: жанры, віды, паэтыка. Малыя жанры. Дзіцячы фальклор / Т. В. Валодзіна [і інш.]; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 439 с.
- 5 Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии / редкол.: Г. А. Барташевич [и др.]. – Минск : Наука и техника, 1993. – 478 с.
- 6 Гурскі, А. І. Беларускія загадкі: Даследаванне жанру / А. І. Гурскі. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2000. – 80 с.
- 7 Даль, В. И. О повериях, суевериях и предрассудках русского народа / В. И. Даль. – СПб. : Литера, 1996. – 480 с.
- 8 Зямля стаіць пасярод свету... Беларускія народныя прыкметы і павер'і : у 3 кн. Кн. 1 / уклад., праadm., пераклад, бібл. У. Васілевіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1996. – 591 с.
- 9 Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: зимние праздники / отв. ред. С. А. Токарев. – М. : Наука, 1973. – 352 с.
- 10 Коваль, У. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: Даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі / У. Коваль. – Гомель : Беларускае агенцтва навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 1995. – 180 с.
- 11 Ненадавец, А. М. За смугою міфа / А. М. Ненадавец. – Мінск : Бел. навука, 1999. – 254 с.
- 12 Пропп, В. Я. Поэтика фольклора / В. Я. Пропп. – М. : Лабиринт, 1998. – 352 с.
- 13 Сержпутоўскі, А. К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі; праadm. У. К. Касько. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 301 с.
- 14 Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры: источники и методы / под ред. Н. И. Толстого. – М. : Наука, 1989. – 272 с.
- 15 Тайлор, Э. Б. Миф и обряд в первобытной культуре / Э. Б. Тайлор. – Смоленск : Русич, 2000. – 624 с.
- 16 Теория литературы: в 4 т. / гл. ред. Ю. Б. Борева. – М. : ИМЛИРАН, Наследие, 2001. – Т. IV: Литературный процесс / гл. ред. Ю. Б. Борев. – М. : ИМЛИРАН, Наследие, 2001. – 624 с.
- 17 Токарев, С. А. Ранние формы религии / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1990. – 621 с.

18 Толстой, Н. И. Очерки славянского язычества / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 2003. – 624 с.

19 Христофорова, О. Б. Логика толкований. Фольклор и моделирование поведения в архаических культурах / О. Б. Христофорова. – М. : РГГУ, 1998. – 80 с.

1.3 Беларускія народныя загадкі

У сістэме малых фальклорных жанраў важнае месца адводзіцца загадцы, якую Арыстоцель вызначаў як “удалую метафару”. Даследчык А. Гурскі, асэнсоўваючы спецыфіку гэтага жанру, засяроджвае ўвагу на азначэннях загадкі, пададзеных рознымі даследчыкамі. Напрыклад, паводле меркаванняў украінскага фалькларыста П. Папова, “загадка – кароткі сціслы твор, аснову якога складае метафарычнае пытанне”. Рускі фалькларыст У. Анікін лічыць, што “загадка – мудрагелістае паэтычнае апісанне якога-небудзь прадмета ці з’явы, праз якое робіцца выпрабаванне кемлівасці таго, хто адгадвае”. А. Гурскі падае наступнае азначэнне жанру загадкі: “Загадку можна вызначыць як іншасказальны твор малой формы (парэмія), у аснове якога ляжыць мастацкае параўнанне разнастайных з’яў і прадметаў рэчаіснасці на аснове іх падабенства, як паэтычную дасціпную выдумку, накіраваную на ўтойванне загаданага з мэтай выпрабавання розуму, кемлівасці і досціпу чалавека, яго здольнасці да паэтычнага бачання сусвету”. Як падкрэсліў Н. Гілевіч, “кожная загадка – паэзія ў чыстым выглядзе”, “мудрагелістае пытанне, якое падаецца ў форме дасціпнага, кароткага, рытмічна арганізаванага апісання якога-небудзь прадмета ці з’явы”.

Даследчыца А. Алфёрава, адзначаючы факт унікальнасці гэтага фальклорнага жанру, падкрэсліла, што, “па-першае, загадка невялікая па памерах, яна змяшчае даволі значны аб’ём інфармацыі, што адлюстроўвае народны светапогляд, уяўленні, успрыманне чалавекам свету і сябе ў гэтым свеце. Па-другое, загадкі маюць найбольш старажытнае паходжанне і, тым не менш, на працягу доўгага часу нязменна захавалі свае структурныя кампаненты і прынцыпы жанраўтварэння. Па-трэцяе, загадка, як ніякі іншы жанр, зведала трансфармацыі з боку функцыянальнай прызначанасці, прайшоўшы шлях ад сферы сакральнай, калі патаемныя веды належалі толькі выбраным (жрацам) і дзе няведанне адгадкі магло прыносіць смерць, праз паступовае “спрашчэнне”, перавагу забаўляльнай, гульнівай

функцыі, да асяродку моладзі (загадванне на вячэрніх попрадках, у час вяселля), а пасля і да дзіцячай сферы”.

Загадкі, як і іншыя фальклорныя жанры, маюць працоўную аснову, іх змест з’яўляецца доказам таго, што яны ўзніклі ў выніку працоўнай дзейнасці чалавека. Прадметы і з’явы, на думку М. Рыбнікавай, падаюцца ў паэтычных вобразах загадак не адчужана ад вытворчай дзейнасці чалавека, а ў такой меры, як яны звернуты да “працоўнай практыкі селяніна”. Прывядзем у якасці прыкладаў тэксты загадак, у якіх адносіны да аб’екта не сузіральніцкія, а дзейсна-актыўныя:

Б’юць мяне палкамі,
Пнуць мяне камямі,
Рэжуць мяне нажамі –
За тое мяне глумяць,
За што мяне любяць.

У прыведзенай загадцы прадстаўлены ўвесь вытворчы працэс, які паслядоўна ўзнаўляе ўсе этапы здабывання і спажывання хлеба. У наступнай загадцы пра рыбака і рыбу пры дапамозе адмоўных параўнанняў характарызуецца працэс яе лоўлі:

Ехаў не дарогай,
Сцёбаў не пугай,
Шыбаў не палку,
Забіў не галку,
Шчыпаў не пер’е,
Еў не мяса.

Паводле выказванняў Н. Гілевіча, асноўнае прызначэнне загадак заключаецца ў паэтызацыі канкрэтных прадметаў, рэчаў, з’яў прыроды. Загадкі, зыходзячы з разважанняў даследчыка, маюць адметную мастацкую прыроду, спецыфіка гэтага фальклорнага жанру выяўляецца ў тым, што ён мае справу не з чалавекам як з грамадскай асобай, не з пэўнымі паняццямі (сацыяльна-класавымі, маральнымі, псіхалагічнымі), а з прадметамі, з канкрэтнымі з’явамі і рэчамі – з тым, што можна ўспрыняць “зрокава, маторна, нюхам, дотыкам”.

Асноўная функцыя, якую выконвае загадка, звязана найперш з фарміраваннем у чалавека паэтычнага светапогляду, развіццём мастацка-вобразнага мыслення. Як адзначыў даследчык У. Анікін, загадка развівае паэтычны погляд на рэчаіснасць. Паводле выказванняў Н. Гілевіча, загадка ўводзіць дзіця ў краіну цудаў і дзівосаў, дзе ўсё

незвычайнае, усё незнаёмае і зусім не падобнае на будзённа-звычайную рэальнасць жыцця і побыту. Пацвярджэннем вышэйсказанага з’яўляюцца наступныя тэксты загадак: “Гусі паляцелі, а лапы пакідалі” (качаны); “Вухі калышуща, а пуза плыве” (вёслы і лодка); “Сам голы, а рубашка ў сярэдзіне (свечка); “На той свет ідзе скачучы, а з таго свету плачучы (вядро).

Наяўнасць у загадках паэтычных вобразаў – спецыфічная адметнасць гэтага жанру. Зразумела, што важнымі з’яўляюцца тыя веды аб прыродзе, жыцці, працы і побыце, што заключаны ў загадках, але ў гэтых тэкстах найперш заслугоўвае ўвагі тое, як апісаны і пададзены той ці іншы аб’ект, які трэба адгадаць. Напрыклад, у загадцы “На коліку сем саколікаў, кожны ў капотачцы” лічба “7” не з’яўляецца абавязковай, гэта ўмоўная лічба. Аднак вельмі важным падаецца пэтычнае апісанне зярнят: “кожнае аўсянае зерне ў шалупінцы – у капотачцы”. У загадцы пра гаршчок знайшлі адлюстраванне асноўныя вытворчыя моманты, звязаныя з яго вырабам:

Быў я на капанцы,
Быў я на кружанцы,
Быў на пажары,
Быў на базары,
Малады быў –
Увесь свет карміў,
А як стары стаў –
Спавівацца стаў,
Давялося ж паміраць –
Некаму касцей пахаваць.

На думку Н. Гілевіча, сапраўднай вартасцю прыведзенай загадкі з’яўляюцца не звесткі пра тое, як выраблялі гаршчок, а менавіта паэтычнае апісанне гэтага працэсу, “цудоўнае мастацкае ўвасабленне”, “метафарычна-іншасказальны вобраз”.

Сярод іншых функцый загадкі варта адзначыць такія, як пазнавальная, эстэтычная, выхаваўчая, гульнёвая, забаўляльная, функцыя выпрабавання розуму і кемлівасці.

Даследчык А. Гурскі, характарызуючы функцыі загадак у мінулым, прыводзіць цікавыя звесткі пра іх выкарыстанне ў грамадскіх і сямейных абрадах і рытуалах: “У некаторых народаў існаваў рытуал загадвання загадак жаніху і нявесце ў час вясельнага абраду. Паводле запісаў звестак пра беларускае вяселле, зробленых П. В. Шэйнам, сват, які прывёў хлопца-жаніха ў сваты да дзяўчыны, прасіў бацькоў нявесты: “Пакажыце нам тую кветку, што цвіце зімою і ўлетку”. П. В. Шэйн

запісаў і такі вясельны рытуал: у хаце бацькоў нявесты, куды прыходзіць жаніх, яго дружка актыўна пачынае “таргавацца” з братам нявесты, які сядзіць побач з ёю, за месца для жаніха. “Выкуп, які кладзецца на стол, запрошваецца ў форме загадак”.

Заслугоўвае ўвагі тэматычная класіфікацыя загадак, прапанаваная А. Гурскім, які даволі аб’ёмны масіў тэкстаў падзяліў на некалькі груп:

– **прырода і чалавек**: “Поле не мерана, авечкі не лічаны, пастух рагаты” (Неба, зоркі, месяц); “Усіх нас корміць, а сама есці не просіць” (Зямля), “Там бурліць, там шуміць, а часта работу робіць” (Вада); “Раўнуў вол на сто гор, на тысячу азёр” (Гром); “Выходзілі дванаццаць малайцоў, выносілі пяцьдзсят два сокалы, выпускалі трыста шэсцьдзсят пяць лебядзей” (Год, месяцы, тыдні, дні); “Дыхае, расце, а хадзіць не можа” (Раслін); “Зранку ходзіць на чатырох нагах, удзень – на дзвюх, а ўвечары – на трох” (Чалавек у розным узросце);

– **гаспадарка і матэрыяльны быт (сельская гаспадарка)**: “Не мора, а хвалюецца” (Ніва); “Тысяча братаў адным поясам падпаясаны” (Сноп); “Драўляны нос у зямлю ўрос” (Саха); “Шчука гуляла, увесь свет павалаяла” (Каса і трава); “Госпадзі, благаславі, з чаго хлеб, з таго і пірагі” (Мука); “Сеў у вазок і паехаў у аганёк” (Вілка з чыгуном); “Зверху – голы, знізу – лахматы, цяплом – багаты” (Кажух) і інш.;

– **грамадскі і сямейны быт (грамадскі быт)**: “Мядзьведзь – не мядзьведзь, а пчол абдзірае” (Пан); “Круглае, малое, а ўсякаму трэба” (Грошы); “Тры арлы арлююць, адно яечка балуюць” (Кум, кума, поп пры хрышчэнні дзіцяці);

– **культура (школа, асвета)** – “Ноччу маўчыць, удзень гамоніць, маці другая, дзяцей навучае” (Школа); “У лесе нарадзілася, на вяселле згадзілася” (Скрыпка); “Кароўка бурка, пасе яе Юрка, ногі камяныя, рогі залатыя” (Царква).

Калі гаварыць пра шляхі ўтварэння загадак, то, зыходзячы з меркаванняў даследчыкаў, яны ўзніклі на аснове асобных вобразаў, распаўсюджаных у народных песнях і казках, замовах, прыказках і прымаўках. Напрыклад, у тэкстах вясельных песень сустракаюцца такія прадметныя вобразы, як скрыня з пасагам маладой, трубкі палатна, а таксама вобраз варанога каня, што і з’явілася крыніцай узнікнення загадкі пра зямлю, дарогу і вецер:

Матчыну скрыню не паднімеш,
Дочкіную трубку не скатаеш,
Браткінага коніка не паймаеш (зямля, дарога і вецер).

Вобразы “цёмнага лесу” і “белага бярэзнічку”, распаўсюджаныя ў тэкстах народных песень, трапілі, напрыклад, у загадкі, звязаныя з чалавекам і яго органамі: “За цёмным лесам белы бярэзнічак” (зубы); “З белым бярэзнічкам талалайчык жыве” (язык).

У загадках пра з’явы прыроды сустракаюцца некаторыя традыцыйныя вобразы замоў:

Стаіць дуб-старадуб,
На тым дубе-старадубе
Сядзіць птушка-вяртушка,
Ніхто яе не дастане –
Ані цар, ані царыца (неба і сонца).

Для загадкі характэрны такія рысы, як кароткая форма, лаканічнасць, эмацыянальнасць, афарыстычнасць. Папулярнасць гэтага фальклорнага жанру знаходзіцца ў залежнасці ад удалай камбінацыі паэтычных элементаў, сярод якіх вылучаюцца метафара і аксюмаран.

Спіс літаратуры

1 Беларусы: у 7 т. / рэдкал.: В. М. Бялявіна [і інш.]; Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск, 1995–2004. – Т. 7. Вусная паэтычная творчасць / Г. А. Барташэвіч [і інш.]; Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Беларуская навука, 2004. – 586 с.

2 Гілевіч, Н. Паэтыка беларускіх загадак / Н. Гілевіч. – Мінск : Выш. школа, 1976. – 128 с.

3 Гурскі, А. І. Беларускія загадкі: Даследаванне жанру / А. І. Гурскі. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2000. – 80 с.

4 Журинский, А. Н. Семантическая структура загадки / А. Н. Журинский. – М. : Наука, 1989. – 128 с.

5 Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст / отв. ред. Т. М. Николаева. – Издательство «Индрик», 1994. – 270 с.

6 Кабашнікаў, К. П. Малыя жанры беларускага фальклору ў славянскім кантэксце / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы / К. П. Кабашнікаў. – Мінск : Беларуская навука, 1998. – 188 с.

7 Митрофанова, В. В. Русские народные загадки / В. В. Митрофанова. – Ленинград : Наука, 1978. – 184 с.

8 Рапановіч, Я. Н. Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі / Я. Н. Рапановіч. – 2-е выд., дап. і перапр. – Мінск : Вышэйшая школа, 1974. – 384 с.

2 Практычная частка

2.1 Малыя жанры беларускага фальклору

Пералік вывучаемых пытанняў

- 1 Выслоўі і іх магічная прырода.
- 2 Прыказкі і прымаўкі: азначэнне жанру, тэматычная разнастайнасць.
- 3 Паходжанне, віды і паэтыка загадак.
- 4 Прыкметы і павер'і ў сістэме фальклорных жанраў.

Пытанні для самаправеркі

- 1 Назавіце ўсходнеславянскіх фалькларыстаў і этнографістаў, якія займаліся зборам і вывучэннем малых жанраў беларускага фальклору.
- 2 Ахарактарызуйце групы выслоўяў паводле іх зместу і функцыянальнага прызначэння.
- 3 Дайце азначэнне прыказак і прымавак, назавіце спецыфічныя рысы і мастацкія асаблівасці кожнага з жанраў. Прыгадайце крыніцы ўзнікнення прыказак і прымавак, пералічыце асноўныя тэматычныя групы.
- 4 Дайце азначэнне загадкі. Назавіце асноўныя віды загадак, раскажыце пра іх паходжанне, функцыянальнае прызначэнне і тэматычную разнастайнасць. Ахарактарызуйце асноўныя вобразна-выяўленчыя сродкі, з дапамогай якіх ствараецца мастацкі свет загадкі. Прывядзіце прыклады.
- 5 Назавіце генетычныя крыніцы ўзнікнення прыкмет і павер'яў. Акрэсліце месца прыкмет і павер'яў у сістэме фальклорных жанраў, прыгадайце іх унутрыжанравую класіфікацыю.
- 6 Назавіце вобразна-выяўленчыя сродкі, з дапамогай якіх ствараецца мастацкі свет прыкмет, павер'яў, прыказак, прымавак. Прывядзіце прыклады.

Практычныя заданні

- 1 Падрыхтуйце паведамленне на тэму “Адлюстраванне менталітэту беларусаў у прыказках і прымаўках”.

2 Карыстаючыся атрыманымі ведамі, складзіце алгарытмы стварэння загадак розных відавых груп (загадкі-метафары, загадкі-пытанні, загадкі-жарты, загадкі-задачы). Да кожнай з іх прыдумайце ўласныя загадкі.

3 Стварыце творчую мультымедыйную прэзентацыю на тэму “Выслоўі: магічная прырода, функцыянальнае прызначэнне”.

4 Запоўніце табліцу 2.

Табліца 2

Жанр	Тэматычны дыяпазон	Функцыянальна я разнастайнасць	Вобразна-выяўленчыя сродкі	Заўвагі
Прыкметы				
Павер’і				

5 Прааналізуйце колькасны склад прыкмет розных тэматычных груп і прадстаўце вынікі ў выглядзе дыяграмы. Пракаменціруйце атрыманыя вынікі.

6 Напішыце эсэ на тэму “Павер’е: вера ці нявер’е?”

7 Запішыце відэаролік “Прыкметы і павер’і студэнцкага асяроддзя”.

Праверачны тэст

1. Устанавіце адпаведнасць:

1	А. Алфёрава	А	“Рэчыцкае Палессе”
2	Н. Гілевіч	Б	“Беларусы”
3	Я. Карскі	В	“Паэтыка беларускіх загадак”
4	І. Насовіч	Г	“Сборник белорусских пословиц”
5	М. Янкоўскі	Д	“Паэтыка беларускіх прыказак”
6	К. Кабашнікаў	Е	“Смаленскі этнаграфічны зборнік”
7	Е. Раманаў	Ж	“Пінчукі”
8	Ч. Пяткевіча	З	“Усходнеславянскія і заходнеславянскія загадкі: вобразна-паэтычная сістэма”

2. Устанавіце адпаведнасць:

1	У. Даль	А	Жанры захоўваюцца да таго часу, пакуль здольны змяшчаць у сябе новы змест, пакуль жанраваму зместу і жанравай форме знаходзяцца суадносіны ў тэмах, у іх распрацоўцы, пакуль стыль не супярэчыць цэласнай, паўнаватарскай перадачы новага зместу
---	---------	---	--

2	У. Коваль	Б	Павер’ем называем мы ўвогуле ўсялякую думку ці паняцце, што ўкараніліся ў народзе, без разумнага тлумачэння ў абгрунтаванасці яго
3	В. Хрыстафорова	В	Прыкмета – у народных уяўленнях – рыса, з’ява, якая прадвясчае што-небудзь
4	У. Анікін	Г	Прыкмета – гэта прадказанне пэўнага выніку, заснаванае на аб’ектыўнай прычынна-выніковай залежнасці з’яў, падзей, дзеянняў і пацверджанае шматвяковым народным вопытам
5	У. Васілевіч	Д	Роля прыкмет у мадэляванні паводзін заключаецца не столькі ў тым, што яны ўказваюць на ўзаемадзеянне партнёраў, колькі ў тым, што яны акцэнтуюць увагу чалавека на правільным тлумачэнні атрыманай інфармацыі

3. Дапоўніце азначэнне. Прыказка – гэта...

а) аповед пра стварэнне свету, паходжанне і дзеянні багоў, герояў і інш.;

б) умоўнае абазначэнне існасці якой-небудзь з’явы шляхам алегарычнага яго абазначэння;

в) прадказанне пэўнага выніку, заснаванае на аб’ектыўнай прычынна-выніковай залежнасці з’яў, падзей, дзеянняў і пацверджанае шматвяковым народным вопытам;

г) лаканічнае ўстойлівае выслоўе з павучальным зместам, якое мае прамы і пераносны сэнс;

д) уяўленні, погляды, заснаваныя на веры ў існаванне містычных сувязей паміж з’явамі навакольнага свету і лёсам чалавека.

4. Адзначце, які беларускі даследчык называе асацыяцыі “душою” і “нервамі” прыказкі:

а) Н. Гілевіч;

б) М. Янкоўскі;

в) К. Кабашнікаў;

г) М. Грынблат;

д) І. Лепешаў.

5. Дапоўніце азначэнне. Загадка – гэта...

а) паданне, заснаванае на народна-міфалагічных уяўленнях;

б) сукупнасць строга акрэсленых дзеянняў, якімі суправаджаецца выкананне рытуалаў;

в) прадказанне пэўнага выніку, заснаванае на аб’ектыўнай прычынна-выніковай залежнасці з’яў, падзей, дзеянняў і пацверджанае шматвяковым народным вопытам;

г) твор, у якім у іншасказальнай вобразнай форме падаецца апісанне прадмета або з’явы на аснове падабенства, блізкасці якасцей паміж утоеным прадметам і тым, які яго замяняе;

д) уяўленні, погляды, заснаваныя на веры ў існаванне містычных сувязей паміж з’явамі навакольнага свету і лёсам чалавека.

6. *Даноўніце выраз. Выслоўі – гэта...*

а) зборная назва кароткіх жанраў народнай вуснапаэтычнай творчасці, устойлівых вобразных выразаў, трапных і дасціпных, найчасцей гумарыстычных, якія не маюць, у адрозненне ад прыказак, элементаў павучальнасці;

б) сукупнасць строга акрэсленых дзеянняў, якімі суправаджаецца выкананне рытуалаў;

в) прадказанне пэўнага выніку, заснаванае на аб’ектыўнай прычынна-выніковай залежнасці з’яў, падзей, дзеянняў і пацверджанае шматвяковым народным вопытам;

г) твор, у якім у іншасказальнай вобразнай форме падаецца апісанне прадмета або з’явы на аснове падабенства, блізкасці якасцей паміж утоеным прадметам і тым, які яго замяняе;

д) уяўленні, погляды, заснаваныя на веры ў існаванне містычных сувязей паміж з’явамі навакольнага свету і лёсам чалавека.

7. *Вызначце тэксты прыкмет:*

а) “Сорак трэсак нада было ўнесць на Соракі, каб сорак ячак ўзяць”;

б) “На Масленіцу, кажуць, не нада сціраць, штоб малако не п’янілася”;

в) “Калі на Юр’я большая раса – будуць харошыя просы”;

г) “Кот спіць на палу – к цяплу, на печке – к холаду”;

д) “Калі ў Піліпаўку іней – ураджай на авёс, калі хмарка ці снежна – май будзе мокры”.

8. *Вызначце тэксты павер’яў:*

а) “Если засушливое лето, значит, Илья, Божий пророк, злится, нужно Илью просить”;

б) “Калі грыміць гром, то трэба падпіраць спіной дзверы, штоб спіна не балела”;

в) “Калі зімой сабакі качаюцца на снезе, то будзе завіруха”;

г) “Зімой, калі дым з коміна ўверх ідзе, то на мароз, а калі расцілаецца, то адлёга”;

д) “Венік трэба ставіць вверху веткамі, штоб былі дзеньгі”.

9. *Назавіце імя рускага даследчыка, які пісаў пра загадку:*

“Для народнай загадкі характэрна, што яна не спыняецца толькі на знешнім баку адлюстравання, а бярэ з’яву, прадмет, жывы арганізм

у цэлым, разнастайна вылучаючы той ці іншы бок, дэталі ў ім і яго існаванні, якая тыповая, і можа адкрыць, аб чым ідзе гутарка”.

10. Устанавіце адпаведнасць:

1	“Такая зямля добрая...”	А	“...цыгану даход дае”
2	“Дождж упору...”	Б	“...да хлеба не дае”
3	“Кукуля кукуе...”	В	“...што свайго гнязда не мае”
4	“Салавей пье...”	Г	“...усё роўна што золата”
5	“Мядзведзь пот ліе...”	Д	“...пасадзі аглоблю – калёсы вырастуць”

Пытанні для збору фальклорна-этнаграфічнага матэрыялу

1 Прыгадайце прыказкі і прымаўкі, якія існуюць у вашай мясцовасці.

2 Якія вы ведаеце загадкі? Якія загадкі прызначаны для дарослых, а якія для дзяцей?

3 Якія прыкметы і павер’і вы памятаеце?

4 Прыгадайце прыкметы, звязаныя з надвор’ем, святамі народнага календара.

5 Прыгадайце прыкметы і павер’і, звязаныя з жывёльным і раслінным светам, прыроднымі стыхіямі і нябеснымі свяціламі, прадметамі побыту і прадуктамі харчавання і інш.

Ілюстрацыйны матэрыял

Загадкі

Не хадзіце, дзеці, каля саду,
Як увіджу, так і сяду.
Я такую вуду маю,
Як закіну, не выймаю. (Пчала)

*Запісана ў в. Малыя Нястанавічы Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Лапцэвіч Ганны Антонаўны, 1931 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Мхаян Г., Таўтын С.,
Якавеніч А., Богдан Н.*

Сіняя дзяружка весь свет пакрыла. (Неба)
Без рук, без ног, но бежыт. (Вецер)
Сідзіт красавіца в цемніцы, а каса на ўліцы. (Морква)
Без акон, без дзверэй пална горніца людзей. (Агурок)
Сто адзёжак і все без засцёжак. (Цыбуля)
Зімой і летам аднім цветам. (Елка)

*Запісана ў в. Пуцілава Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Гусак Аляксандра Пятровіча, 1999 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Кананеравай С., Гусціновіч І.*

Полна бочачка віна, нідзе дырачкі няма. (Яйка)
Два кальца, два канца, а пасярэдзіне гвоздзік. (Нажніцы)
*Запісана ў в. Пуцілава Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Рабчуна Ягора Аляксандравіча, 2000 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Кананеравай С., Гусціновіч І.*

Маленькі, гарбенькі ўсё поле абышоў і дамоў прыйшоў. (Серп)
*Запісана ў в. Скарады Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Пракопчык Жанны Канстанцінаўны, 1968 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Пінчуковай Н., Канцавой М.*

Не лае, не кусае, а ў дом не пускае. (Замок)
Два кальца, два канца. А пасярэдзіне гвоздзік. (Нажніцы)
Сядзіць дзевіца ў цямніцы, а каса на вуліцы. (Морква)

Сядзіць дзед у сто шуб адзет. Хто яго раздзявае, той слёзы пралівае. (Цыбуля)

*Запісана ў в. Церахі Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Нікіцінай Тамары Вікенцьеўны, 1930 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Булахавай М., Шурмелем С.,
Атрохавай В. (2008 г.)*

Сярод хаты сядзіць воўк лупаты? (Лямпачка)
Поўна дзежачка круп, а наверху струп? (Мак)
А што гэта за загадка, што пад яйцамі гладка? (Патэльня)
Пасрэдзі двара стаіць капа. Сперадзі – віла, ззадзі – мятла?
(Карова)

Матка – талстуха, а дачка – красуха, а сын – перабор выйшаў на двор? (Печ)

*Запісана ў в. Саланое Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Канаплянікавай Людмілы Елісееўны, 1936 г.н.
(перасяленка з в. Горкі Жлобінскага р-на),
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанкай Х.*

Чатыры хадаталі, два бадаталі, два талімухталі і талімахталі.
(Карова)

Прыехала Альжушка ў сямі кажушках. Хто яе ўбачыць, той і заплачыць. (Цыбуля)

*Запісана ў в. Сакавічы Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Лобань С., 1922 г.н.*

Што за звярушка: ёсць у завірушку, летам спіць. Цела цёплае, а крыві няма? (Печка)

Каля дзіркі базар, а ў базары цукар? (Вулей і пчолы)

Што без вады плавае? (Хмара)

Што нас корміць, а есці не просіць? (Зямля)

Што за палена з ямай на калена? (Сапог)

Казак без рук, без ног, а рубашку мае? (Падушка)

Стаіць дзед над вадой, трасе барадой? (Вярба)

Усе пані паскідалі каптаны. Адзін пан не скінуў каптан? (Сасна і ёлка)

*Запісана ў г. Жлобін Гомельскай вобл.
ад Гаршковай Валянціны Пракоф'еўны, 1937 г.н.,
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанкай Х.*

Без кораня, а расце? (Камень)
Без ног – бяжыць, без воч – глядзіць? (Вада)
Цераз мяжу брат брата не бачаць? (Вочы)
Рота няма, а зубы маюцца? (Граблі)
Вісіць сіта – не рукамі звіта? (Павуціна)

*Запісана ў в. Саланое Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Канаплянікава Пятра Сідаравіча, 1908 г.н.,
ад Канаплянікавай Алены Рыгораўны, 1936 г.н.,
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанкай Х.*

Раслі, раслі – вылезлі,
З портачак вылезлі.
Кончыкі агаліліся
Людзям прыгадзіліся? (Арэхі)

Прыехала пані ў чырвоным жупане.
Сталі яе раздзяваць, сталі плакаць, гараваць? (Цыбуля)
Сядзіць бабка на прымурачку
У чырвоным каптурчыку.
Хто ідзе, той паклоніцца? (Ягада)

У нашых паненак па сто сукенак.
Вецер павеіць і цела голае? (Куры)

*Запісана ў г. Жлобін Гомельскай вобл.
ад Новікавай Любові Васільеўны, 1923 г.н.
(перасяленка з г. Слаўгарада Магілёўскай вобласці),
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанкай Х.*

Прыкметы і павер’і

У агонь пляваць нельга – бяда будзе.

*Запісана ў в. Ястрабка Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Бандарэнка Ніны Рыгораўны, 1927 г.н.*

“Святая” вада тая, што свецяць на Крышчэнне. “Жывая” – за Каменкай збоку. Набяры – будзе доўга стаяць.

*Запісана ў в. Слабада Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Гусак Лукер’і Савельеўны, 1930 г.н.*

Як пакойнік у доме, то зеркала завешваюць. Бітае зеркала ў доме не храняць, бо бяда будзе.

*Запісана ў в. Прудок Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
Прус Наталлі Васільеўны, 1959 г.н.*

Калі ў вёсцы бяда, то нада за адзін дзень абыдзённік напрасці, выткаць і вакруг вёскі абысці.

*Запісана ў в. Ястрабка Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Коўзік Ганны Рыгораўны, 1928 г.н.*

Веник нужно ставить обратной стороной, чтобы деньги велись.

*Запісана ў г.п. Буда-Кашалёва Гомельскай вобл.
ад Мільячэнкі Анатоля Мікалаевіча, 1941 г.н.,
Мільячэнка Веры Аляксандраўны, 1946 г.н.*

Пасля захода сонца нельга мусар выносіць.

*Запісана ў г. Мазыр Гомельскай вобл.
ад Кананенка Рыгора Васільевіча, 1934 г.н.*

Абмятаць чалавека нельга, а то ў кумы не возьмуць.

*Запісана ў в. Амяльное Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Мельнікавай Марыі Кірылаўны, 1947 г.н.,
Панізавіч Веры Інакенцеўны, 1928 г.н.*

Каб грошы вадзіліся, нада каб пад скацеркай грошы заўсёды ляжалі.

*Запісана ў г. Мазыр Гомельскай вобл.
ад Кананенка Рыгора Васільевіча, 1934 г.н.*

Чтобы продать что-нибудь хорошо, нужно виски мёдом помазать и говорить: “Слетайтесь покупатели на меня, как пчёлы на мёд”.

*Запісана ў г.п. Буда-Кашалёва Гомельскай вобл.
ад Мільячэнкі Анатоля Мікалаевіча, 1941 г.н.,
Мільячэнка Веры Аляксандраўны, 1946 г.н.*

Біць кабана нада перад навалуннем, тады мяса і сало сухое будзе.

*Запісана ў в. Ухватаўка Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Кабарды Кацярыны Якаўлеўны, 1918 г.н.*

У свята ніхто нікому нічога не аддаўжае – грошы не будуць весціся ў доме.

*Запісана ў в. Востраў Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Наўрозавай Зінаіды Іванаўны, 1934 г.н.*

Маць як прысніцца – усягда які-небудзь убытак.

*Запісана ў в. Рудня Бурцыкая Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Петуховай Марыі Іванаўны, 1933 г.н.,
Старажовай Куліны Парфёнаўны, 1934 г.н.,
Тачыленка Лідзіі Трафімаўны, 1928 г.н.*

Убирать со стола нельзя, когда гости уезжают.

*Запісана ў г. Мазыр Гомельскай вобл.
ад удзельнікаў народнага ансамбля “Паляшучка”*

Калі заяц перабяжыць дарогу, то, кажуць, нехта лаяцца будзе.

*Запісана ў в. Слабада Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Гусак Лукер’і Савельеўны, 1930 г.н.*

Если собака поскребёт лапами в каком-то месте, то считалось, что нельзя становиться на то место, потому что будет чесаться тело.

*Запісана ў г. Гомель
ад перасяленцаў з в. Задуб’е Кармянскага р-на
Кавалёвай Таццяны Нікіфараўны, 1932 г.н.,
Кавалёвай Анастасіі Нікіфараўны, 1935 г.н.*

Кажуць, калі карова дае мала малака, трэба ўзяць цадзілку, паставіць у печ, каб кіпела, і гэтай святой вярбой мяшаць гэта варыва. Тады прыйдзе той, хто зрабіў тваёй кароўцы.

*Запісана ў в. Прудок Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Кур’ян Марыі Аляксандраўны, 1941 г.н.,
Яшчыкоўскай Раісы Васільеўны, 1935 г.н.,
Прус Наталлі Васільеўны, 1959 г.н.*

Калі карова не падымаецца за валамі, нада каб бярэменная жэншчына сцэбанула хвартухом цераз забор, каб цельнай стала.

*Запісана ў в. Шарыбаўка Буда-Кашалёўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Гаевай Марыі Цімафееўны, 1958 г.н.,
Глазуновай Зінаіды Васільеўны, 1937 г.н.*

Штоб не дохла худоба, нада наткаць палатно абыдзённае і перагнаць праз яго скот.

*Запісана ў в. Марозавічы Буда-Кашалёўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Давыдзенка Кацярыны Афанасьеўны, 1928 г.н.,
Стоўпнік Ганны Афанасьеўны, 1918 г.н.,
Леўчанка Вольгі Сямёнаўны, 1918 г.н.*

Мак пасвяцены кідалі ў калодзеж, каб дождж пайшоў.

*Запісана ў г. Мазыр Гомельскай вобл.
ад Рэут Вольгі Андрэеўны, 1930 г.н.,
Кардзюк Вольгі Фёдараўны, 1945 г.н.*

Калі засуха была, то абліваліся ля калодзежа вадой, куўшыны крадзеныя ў калодзеж кідалі.

*Запісана ў в. Ястрабка Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Коўзік Ганны Рыгораўны, 1928 г.н.*

Як град, дык на двор выкідвалі лапату, што хлеб пеклі.

*Запісана ў в. Старая Лутава Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.
ад удзельніц фальклорнага гурта “Лутава”*

На свята пазычаць нельга, бо худобаў дзержым, дзяцей маем. Можа хто-та ўмерці.

*Запісана ў в. Слабада Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Гусак Лукер’і Савельеўны, 1930 г.н.*

На печ нельга гаварыць паганымі словамі, без яе ж нельга жыць.

*Запісана ў в. Прудок Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
Прус Наталлі Васільеўны, 1959 г.н.*

Нельга каля хаты садзіць плакучую іву, рабіну.

*Запісана ў в. Рудня Бурыцкая Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Петуховай Марыі Іванаўны, 1933 г.н.,
Старажовай Куліны Парфёнаўны, 1934 г.н.,
Тачыленка Лідзіі Трафімаўны, 1928 г.н.*

Бяроза – лячэбнае дрэва. Пастаяць пад бярозай можна ад даўлення.

*Запісана ў г. Мазыр Гомельскай вобл.
ад Рэут Вольгі Андрэеўны, 1930 г.н.,
Кардзюк Вольгі Фёдараўны, 1945 г.н.*

Гавораць, што калі на маладзіку пасееш, то яно добра расце.

*Запісана ў в. Слабада Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Гусак Лукер'і Савельеўны, 1930 г.н.*

Калі на Каляды многа снегу, то год будзе ўраджайны, жыта добрае, а калі люты мароз, звёзды высокія – лета будзе цёплае, вільгаці мала.

Калі да Міколы колас выкіне жыта – будзе вялікі і багаты ўраджай.

*Запісана ў в. Прудок Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Кур'ян Марыі Аляксандраўны, 1941 г.н.,
Яшчыкоўскай Раісы Васільеўны, 1935 г. н.*

Гарбузы трэба садзіць, як на небе хмарыць. Якія вялікія на небе хмары, такія вялікія гарбузы будуць.

Трэба, каб гуркі сеялі мужыкі.

Калі садзіш гарбузы, то трэба садзіцца ў лунку попай, каб гарбузы былі такія вялікія як папа.

*Запісана ў в. Прудок Мазырскага р-на Гомельскай вобл.
ад Яшчыкоўскай Раісы Васільеўны, 1935 г.н.*

Каб былі добрыя гуркі, іх нада садзіць на Івана Доўгага.

*Запісана ў г. Мазыр Гомельскай вобл.
ад Рэут Вольгі Андрэеўны, 1930 г.н.,
Кардзюк Вольгі Фёдараўны, 1945 г.н.*

Еслі на Соракі будзе вада з крышы капаць, то будзе ўраджайныя добры.

*Запісана ў в. Ухватаўка Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Кабарды Кацярыны Якаўлеўны, 1918 г.н.*

Калі на Піліпаўку іней – будзе ўраджай на авёс, а выпадзе снег – ужо да вясны не стае.

*Запісана ў в. Пакалюбічы Гомельскага р-на
ад Грыбанавай Н.У., 1935 г.н.,
студэнткай Падцерабковай Ю.*

Калі на Соракі было марозна, то вясной яшчэ ждучь 40-градусныя марозы.

*Запісана ў в. Баршчоўка Добрушкага р-на Гомельскай вобл.
ад Шкедавай Любові Кірылаўны, 1932 г.н.,
студэнткай Сільчанка І.*

Па народнаму павер'ю, хто на Благавешчанне ўбачыць бусла ў палёце, такі чалавек увесь год будзе “лёгка на ногі”.

*Запісана ў в. Палессе Чачэрскага р-на Гомельскай вобл.
ад Маркавай Марыі Ягораўны, 1936 г.н.*

Свячоныя яйкі кладуць у ваду, а вадой умываюцца, каб быць румяным увесь год.

*Запісана ў г.н. Лоеў Гомельскай вобл.
ад Грышчанка Елізаветы Антонаўны, 1933 г.н.,
студэнткай Кацярыніч А.*

Было такое павер'е, што як на Пасху будзе холадна, то і лето будзе халоднае, а як будзе цёпла, то і лето будзе цёплае.

*Запісана ў в. Ровенская Слабада Рэчыцкага раёна Гомельскай вобл.
ад Краўчанка Анастасіі Рыгораўны, 1923 г.н.,
студэнткай Чацвяровай Н.*

Калі на Юр'е дождж – рыбы многа будзе.

*Запісана ў в. Янова Веткаўскага р-на Гомельскай вобл.
ад Селюковай Лукер'і Харытонаўны, 1920 г.н.,
студэнткай Лаўрэнавай А.*

На Іванаву ноч звёздна – многа грыбоў будзе.

Сільная раса на Івана – к уражаю гуркоў.

*Запісана ў г. Добруш Гомельскай вобл.
ад Грамыка Ганны Серафімаўны, 1929 г.н.,
студэнткай Жаўновай В.*

Прыказкі і прымаўкі

Не бойся ні чорта, ні круга, не будзеш прасіць хлеба ў друга.

Дзе радзіўся – там і прыгадзіўся.

*Запісана ў в. Завішына Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Карзюк (Бахар) Яўгеніі Іванаўны, 1936 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Мхаян Г., Таўтын С.,
Якавеніч А., Богдан Н.*

Хто рана ўстае, таму пан Бог дае.

Хлеба – як спажыць, адзежы – як знасіць.

Калі пан з паноў, то дась валоў, калі пан з мужыкоў, то не дась валоў.

*Запісана ў в. Нарбутава Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Гусакоўскага Івана Іванавіча, 1922 г.н.,
студэнтамі ГДУ ім. Ф. Скарыны Бярдычавец Т.,
Доміным А., Елавой Н.*

Не роўны лес – не роўныя людзі.
Замуж выйсьці трэба знаць: позна легці і рана ўстаць.
Хазяйства вадзіць – не гразнаму хадзіць.

*Запісана ў в. Малыя Нястанавічы Лагойскага р-на
ад Івашкевіч Соф’і Антонаўны, 1914 г.н.,
Амбражэй Алы Аляксандраўны, 1936 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Мхаян Г., Таўтын С.,
Якавеніч А., Богдан Н.*

Пабываў, дзе Макар цялят не пасціў.
Еш часцей, работай, мёрзні, на хаду німножка спі.
Да Юр’я далжно было быць сена ў дурня.
Май, каню дай, сам на печ уцякай.
Як асіны лісток затрасецца, тады бык напасецца.
В марце зімы не гонюць, а ў маі трава не расце.

*Запісана ў в. Цыннае Лагойскага р-на Мінскай вобл.
ад Пустаход Аляксандра Сямёнавіча, 1930 г.н.,
студэнтамі ГДУ імя Ф. Скарыны Бердычавец Т., Доміным А.*

Свіння рухае, а Іван не слухае.
Імеем – не берагом, пацяраем – плачам.
На годзе ёсць два Юр’і, ды абодва дурні, увосень – халодны, а
вясною – галодны.

*Запісана ў в. Саланое Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Ерашэвіч Марыі Пятроўны, 1922 г.н.,
(раней пражывала ў в. Марусенка Жлобінскага р-на)
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанка Х.*

Сем бед – адзін атвет.
Ці грэх, ці два – адна казе смерць.
Сем раз мер і то не вер.
Без меры няма веры.
Не вернеш, адсячэш, не прыложыш.

Як адгоніш, так прыгоніш.

*Запісана ў г. Жлобін Гомельскай вобл.
ад Сталяровай Валянціны Уладзіміраўны, 1931 г.н.,
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанкай Х.*

Колас добра не спее, калі сонца добра не грэе.

Шмат снегу, шмат хлеба.

З агнём не жартуй і вадзе не вер.

Воўка ногі кормяць.

Што ў лесе родзіцца, то і ў хаце спадобіцца.

Якая зіма, такое і лета.

Пакланіся кусту, дык ён дасць хлеба лусту.

На сваім сметніку і певень гаспадар.

*Запісана ў в. Саланое Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Канаплянікава Пятра Сідаравіча, 1908 г.н.,
ад Канаплянікавай Алены Рыгораўны, 1936 г.н.,
студэнткамі Ісачанкай Н., Бруевіч В., Кавалёвай А., Ульянчанкай Х.*

Хто ў жніўні гуляе, той зімой галадае.

Кожная хата ў жніўні багата.

Калі не будзе зімой бела, то не будзе ўлетку зелена.

Поле араць – не рукамі махаць.

Без хлеба няма абеда.

*Запісана ў в. Касакоўка Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Камаровай Валянціны Іванаўны, 1931 г.н.,
студэнткай Цімаханцовай Г.*

Прыйшлі Пакровы – пастушыныя кіі на дровы.

Прыйшлі Пакровы – равуць дзеўкі, як каровы.

Прыйшла восень – работ восем.

Дзе працуюць, там густа, а дзе не працуюць – пуста.

Лічу за лепшае, каб адзін раз далі, чым тройчы паабяцалі.

Колькі варону ні мый, белай не стане.

І певень на сваім сметніку гаспадар.

Дзе гаспадыняў многа, там ладу няма.

Лепш злавіцу, чым вялікую жабу.

На сабачы брэх не глядзі, а сваёй дарогай ідзі.

Ціхі сабака спотайку кусае.

На чужым няшчасці не пастроіш сваё шчасце.

*Запісана ў в. Нівы Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Курчышынай Антаніны Іванаўны, 1948 г.н.,
студэнткай Казловай А.*

Прыйдуць калядкі – прыйдуць бліны і аладкі.
На Каляды – каўбаса, на Вялікдзень сыр, а ўсё ж чалавек сыты.
З Вялікадня птушкі пачынаюць пець.
На Вялікдзень першы раз кукуе кукушка.
Прыйдзе марац – атмарозя шчэ й палец.
Ластавачкі лятаюць нізка – будзе дождж.
Летам будзе дождж – будуць і грыбы.
Какая пціца – такія і песні.
Пцічку відаць па палёту.
Дзе радзіўся – там і прыгадзіўся.
У зімы рот бальшы.
Вясною дзень год корміць.
Дзе пасееш густа, там ніколі не будзе пуста.
Дзе жыве лайдак, там хлеба аніяк.
Што ўмееш, за плячамі не насіць.
Кожная матка хваліць сваё роднае дзіцятка.
Лучшы клад – у сям’і лад.
Латругу ўсё цяжка.
У каго сіла, у таго і праўда.
У сваём доме і ўгал памагае.
Надуўся, як мыш на крупу.
Вырас да неба, а дурань як трэба.
Сам бальшой, а розум малы.
Ні та мамка, што радзіла, а та, што вырасціла.
Ад дурной галавы ногі пакоя не знаюць.

*Запісана ў в. Пірэвічы Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.
ад Шчадровай Аляксандры Іванаўны, 1934 г.н.,
студэнткай Батуравай Т.*

Літаратура

- 1 Алфёрава, А. Г. Усходнеславянскія і заходнеславянскія загадкі. Вобразна-паэтычная сістэма / А. Г. Алфёрава ; НАН Беларусі; Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы. – Мінск : Беларуская навука, 2008. – 162 с.
- 2 Беларуская вусна-паэтычная творчасць: падручнік для студэнтаў філалаг. спецыяльнасцей ВНУ / К. П. Кабашнікаў [і інш.]. – Мінск : Лексис, 2000. – 512 с.
- 3 Беларускі фальклор: жанры, віды, паэтыка. Малыя жанры. Дзіцячы фальклор / Т. В. Валодзіна [і інш.]; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 439 с.
- 4 Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск : БелЭн, Т. 1. 2005. – 768 с., Т. 2, 2006. – 832 с.
- 5 Выслоўі / склад. М. Я. Грынблат; рэд. тома А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 520 с.
- 6 Загадкі / склад. М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі; рэд. тома А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 448 с.
- 7 Зямля стаіць пасярод свету... Беларускія народныя прыкметы і павер'і : у 3 кн. Кн. 1 / уклад., прадам., пераклад, бібл. У. Васілевіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1996. – 591 с.
- 8 Зямная дарога ў вырай: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. : у 3 кн. Кн. 3 / уклад., прадам., пер. і паказ. У. Васілевіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1999. – 654 с.
- 9 Жыцця адвечны лад: Беларускія народныя прыкметы і павер'і : у 3 кн. Кн. 2 / уклад., прадам., пер. У. Васілевіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1998. – 607 с.
- 10 Кабашнікаў, К. П. Малыя жанры беларускага фальклору ў славянскім кантэксце / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы / К. П. Кабашнікаў. – Мінск : Беларуская навука, 1998. – 188 с.
- 11 Коваль, У. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі / У. Коваль. – Гомель : Беларускае агенцтва навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 1995. – 180 с.
- 12 Ліс, А. Каляндарна-абрадавая творчасць беларусаў: Сістэма жанраў. Эстэтычны аспект / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы / А. С. Ліс. – Мінск : Беларуская навука, 1998. – 188 с.

13 Лозка, А. Ю. Беларускі народны каляндар / А. Ю. Лозка. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Польша, 2002. – 240 с.

14 Никифоровский, Н. Я. Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах / Н. Я. Никифоровский – Витебск : Губернская Типо-Литография, 1897. – 307 с. + примечания (МФ 614).

15 Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / склад. М. Я. Грынблат; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 560 с.

16 Прыкметы і павер'і Гомельшчыны / уклад., сістэм., тэксталагічная праца, уступныя артыкулы В. С. Новак, А. А. Кастрыца. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

17 Пяткевіч, Ч. Рэчыцкае Палессе / Ч. Пяткевіч; уклад., прадм. У. Васілевіча; пер. с пол. Л. Салавей і У. Васілевіча. – Мінск : Беларускі Кнігазбор, 2004. – 672 с.

18 Сержпутоўскі, А. К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі; прадм. У. К. Касько. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 301 с.

19 Христофорова, О. Б. Логика толкований. Фольклор и моделирование поведения в архаических культурах / О. Б. Христофорова. – М. : РГГУ, 1998. – 80 с.

20 Янкоўскі, М. А. Паэтыка беларускіх прыказак / М. А. Янкоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1971. – 160 с.

1 Бласлаўлёнай зямлі неўміручыя скарбы : Народная духоўная культура Лагойшчыны : у 3 кн. Кн. 1 / пад агул. рэд. В. С. Новак (гал. рэд.), А. А. Кастрыцы, С. А. Вяргеенка, В. К. Шынкарэнка; М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гом. дзярж. ун-т. імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2013. – 234 с.

2 Глыбоччыны духоўнасці глыбіні: Народная духоўная культура Глыбоцкага раёна / аўт. кал: В. С. Новак [і інш.]; пад агул. рэд. В. С. Новак. – Мінск : БЕЛТА, 2014. – 304 с.: іл.

3 Жыцця палескага бяздонныя глыбіні: народная духоўная культура Петрыкаўскага раёна : фальклор.-этнагр. зб. / пад агул. рэд. В. С. Новак. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2014. – 303 с.

4 Крыніц Кармянскіх перазвоны (Абрады і песні ў сучасных запісах) / укл., сістэмац., тэксталагічная праца, уст.артыкул В. С. Новак; пад рэд. І. Ф. Штэйнера. – Гомель: Гомельскі цэнтр навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 2000. – 210 с.

5 Лоеўшчына... Бэзавы рай, песенны край: сучасны стан традыцыйнай культуры Лоеўшчыны / уклад., сістэмац, тэкстат. праца В. С. Новак. – Гомель : Сож, 2007. – 472 с.

6 Нясвіжскага краю напеў векавы : народная духоўная культура Нясвіжчыны / пад агул. рэд. В. С. Новак (гал. рэд.), В. К. Шынкарэнка, А. А. Кастрыцы, С. А. Вяргеенка; М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Нясвіж : Нясвіжская ўзбуйненая друкарня імя С. Буднага, 2012. – 272 с. : іл.

7 Роднае: Фальклорна-этнаграфічная і літаратурная спадчына Гомельскага раёна / укл., сіст., тэкстат. праца, уступныя артыкулы, рэдагаванне І. Ф. Штэйнера, В. С. Новак. – Мазыр : Белы вечер, 2000. – 276 с.

8 Спрадвечнай мудрасці скарбонка: сучасны стан традыцыйнай культуры г. Мазыра / укл., сістэм., тэкст. праца, уст. арт., рэдагаванне В. С. Новак [і інш.]. – Гомель : КВПУП “Сож”, 2005. – 296 с.

9 Святло каштоўнасцей духоўных. Жлобінскі край: мінулае і сучаснасць / пад агульнай рэдакцыяй В. С. Новак, А. А. Станкевіч. – Гомель : ААТ “Полеспечать”, 2009. – 544 с.

10 Хойнікшчыны спеўная душа: народная духоўная культура Хойніцкага краю: фальклор.-этнаграф. зб. / пад агул. рэд. В. С. Новак. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2010. – 303 с.: іл.

11 Фальклорна-этнаграфічная і літаратурная спадчына Рэчыцкага раёна / уклад., сістэм., тэкстат. праца, уступныя артыкулы, рэдагаванне І. Ф. Штэйнера, В. С. Новак. – Мінск : ЛМФ “Нёман”, 2002. – 384 с.

Вытворча-практычнае выданне

Новак Валянціна Станіславаўна,
Кастрыца Алена Аляксандраўна,
Панкова Наталля Міхайлаўна

ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА:

МАЛЫЯ ЖАНРЫ БЕЛАРУСКАГА ФАЛЬКЛОРУ

Практычны дапаможнік

Рэдактар *В. І. Шкрэдава*
Карэктар *В. У. Калугіна*

Падпісана да друку 16.05.2017. Фармат 60×84 1/16.
Папера афсетная. Рызаграфія. Умоўн. др. арк. 2,6.
Улік.-выд. арк. 2,8. Тыраж 25 экз. Заказ 497.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
установа адукацыі

“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вырабніка,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 3/1452 от 17.04.2017.
Спецыяльны дазвол (ліцэнзія) № 02330 / 450 ад 18.12.2013.
Вул. Савецкая, 104, 246019, Гомель.

В. С. НОВАК, А. А. КАСТРЫЦА, Н. М. ПАНКОВА

**ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА:
МАЛЫЯ ЖАНРЫ
БЕЛАРУСКАГА ФАЛЬКЛОРУ**

Гомель
2017

